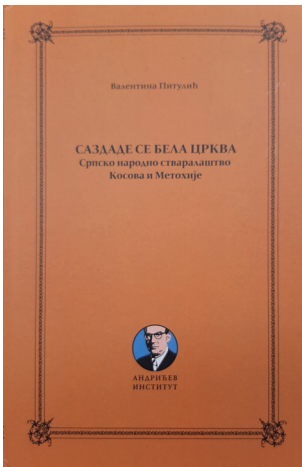


Приказ

Чувари идентитета

Валентина Питулић, *Саздаде се бела црква. Српско народно стваралаштво Косова и Метохије*. Андрићград: Андрићев институт, 2018, 308 стр.



Књига *Саздаде се бела црква* Валентине Питулић у фокус истраживања поставља богато усмено наслеђе Срба са Косова и Метохије чија слојевитост указује на древност једне културе, али и на очување идентитета једног малог народа какав је српски живаљ на овом подручју. Доводећи у везу вишевековно ропство и време глобалне културе која „прети да уруши идентитет малих народа“ (11), ауторка сматра да је управо у богатом духовном наслеђу предака српски народ тражио ослонац. И данас, одржавањем остатака древне културе (највише негујући обредно-обичајну праксу), народ чува свој идентитет и предачко наслеђе. У слављењу

крсног имена (славе), Божића, Васкрса и Ђурђевдана, проналази „психолошко уточиште“ (13), а управо тај излазак из свакодневице представља враћање на исконске вредности, изузетно битне за очување духа. У уводу своје књиге, Валентина Питулић примећује велику разлику у односу према богатој усменој књижевности српског народа у европским научним круговима у 19. веку и данас, када учена Европа занемарује затирање његовог духовног и материјалног наслеђа. Сматрајући да су у народним умотворинама са Косова и Метохије, недовољно неистраженим, „инкорпорирани најдубљи слојеви колективног памћења“ (10), у књизи се указује на једно другачије тумачење културе једнога народа, помоћу којег се, трагом архетипова, долази до суштинских закључака о њему. Откривање скривених слојева у богатом усменом наслеђу Срба са Косова и Метохије, те срж конкретног националног бића, постављено је као главни циљ ове књиге.

Књига се састоји из осам поглавља (*Увод, Идентитет, Девојка и сунце, Символи, Еписко певање, Светитељи и немари, Последњи записи,*

Јастребов). Посебно место у књизи заузимају и најновији записи студената на Катедри за српску књижевност и језик Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици који, у оквиру семинарског рада из предмета Народна књижевност, сакупљају грађу на терену. Последње странице књиге обавештајног су карактера и резервисане су за изворе и литературу, регистар имена, ауторкине речи о књизи, публикације у којима су текстови први пут објављени и, на самом крају, дата је биографија ауторке.

Садржај књиге посвећен је усменом наслеђу Срба са Косова и Метохије и његовој етнопсихолошкој функцији у очувању идентитета. Прво поглавље (*Идентитет*) састоји се из два потпоглавља. У првом од њих ауторка полази од чињенице да народна књижевност представља једну од почетних тачака у трагању за духовном културом једног народа. Потребу да са становишта етнопсихологије осветли националну матрицу, ауторка види у чињеници да народне умотворине овога краја обилују митским наслагама те да су се ранија научна истраживања сводила на историјске, географске и антрополошке особине једног народа. Подробном анализом песама ауторка уочава одређене симболе по којима је народ остао препознатљив и након примања хришћанства (у паганству је то веровање у божанство светлости, на пример, које је у хришћанству хипостазирано у лику Исуса Христа). Издавајући поједине симболе (симбол народног веза, крста, стајаћег броја три, соларни симболи...), у овом потпоглављу указује се и на контаминацију паганских и хришћанских мотива, првенствено у лирским песмама, и њихову функцију у очувању националне матрице. Други део поглавља представља ауторкин приказ *Цариградског гласника*, јединог часописа на српском језику у време под Турцима, у којем је, због веома строге цензуре, објављивана (само/једино) етнографска грађа.¹ Истиче се да су у часопису заступљене готово све врсте лирских народних песама, али да их је највише из Сирињке жупе, Пећи, Призрена, околине Приштине и моравског краја. Ауторка је издвојила једну коледарску песму, констатујући њихову нетипичност на овом подручју. На основу анализа једне водичарске и ранилачке песме указује се на донекле очекивану християнизацију обредно-обичајне праксе будући да је поднебље богато великим бројем црквених храмова и јаком хришћанском вером. Значајан део у овом потпоглављу припада подробној анализи

¹ Строга турска цензура није дозвољавала да се у *Цариградском гласнику* објављују било какви политички текстови. Значај овог часописа, и поред те забране, посматрано са временске дистанце у распону од скоро века и по, немерљив је јер управо етнографска грађа, која је њему поверена на чување, значајна је јер представља етнопсихолошки профил косовско-метохијског народа тог периода.

лазаричких, велигданских/ускршњих, ђурђевских и спасовских песама, те проналажењу симбола који указују на њихову древност и христијанизацију. Нарочито се истичу примери две спасовске песме у којима су остаци древних слојева, како и ауторка каже, „у рестлови-ма“, те би се без старијих варијаната ових песама тешко утврдило да је песма спасовска. Закључује се да је грађа објављивана у *Цариградском гласнику* веома важна за очување препознатљивости једног етноса, али се указује и на потребу да се овом нематеријалном богатству Срба приступи и интердисциплинарно.

У поглављу *Девојка и сунце* пажња је усмерена на девојку и младића и Месец и Сунце. На корпусу лирских народних песама дати су описи (првенствено) девојачке и момачке лепоте. Занимљиво је и значајно ауторкино скретање пажње на девојку и њено понашање у појединим ситуацијама. Патријархална, смерна девојка, заправо, у појединим песмама искаче из уобичајених оквира и постаје „активни принцип“. Позивајући се на Јована Цвијића, и узимајући у обзир особине људи с подручја Косова и Метохије, В. Питулић наводи да „архетипска представа жене заводнице није тако честа, али, ако је има, она је у служби рађања и слављења љубави“ (48). Сlike девојачке ношње и накита, којима ауторка такође придаје пажњу, изузетно су битне за проучавање етнологије једног народа јер се на основу одеће закључивало о статусу неке особе. С друге стране, лирске песме Косова и Метохије сиромашне су описима мушке лепоте, али описи мушке одеће у њима су врло чести. Однос мушкарца и девојке, рекли бисмо, приказан је реално. Навикнутост на прикривање осећања и изузетна осетљивост на категорију стида довели су до тога да се у песмама пронађе „прикривени ерос“ (56) између момка и девојке у вези с чим је природа „однела победу“ над друштвено-историјским приликама тога времена. У народним умотворинама Косова и Метохије, ауторка примећује однос народа према небеским телима (првенствено Сунцу и Месецу), односно њихов утицај на свакодневни човеков живот. Указује се на присуство ових симбола у митолошким песмама које садрже и хришћанске елементе. Посебна пажња у овом одељку посвећена је поређењу девојчине лепоте с лепотом Сунца. Помињу се и примери песама у којима се истичу девојчина гордост и пркос Сунцу, те очекиване последице за покушај рушења хармоније и реда. Као необичност, ауторка истиче однос девојке према Месецу (и обрнуто). Заправо, Месец је асоцијација на ноћ, а ноћ је време које не припада патријархалној девојци, те се наводе стихови у којима се потенцира стид као њена основна особина. Функције Сунца и Месеца у лирским песмама многобројне су: они су мера заједнички проведеног времена момка и девојке, љубав између двоје мери се сунчевим сјајем,

удаљеност од свог вољеног девојка мери према Месецу, а није реткост ни да се младићева лепота пореди с лепотом Месеца. Такође се и лепота новорођенчета доводи у везу са Сунцем, при чему се истиче необичност детета; њиховим јављањем у пророчким сновима предсказује се трагичан догађај. Пажњу привлачи и део књиге у којем је приказана улога Сунца у обредима прелаза, нарочито у свадби и сахрани. Истакнуто је да је полазак сватова одређен изласком Сунца. У одељку је, пажљивом и подробном анализом песама, указано на (оправдано/ разумљиво) одступање од овог обичаја јер невеста, због страха и опасности од Турака, излази тек по заласку Сунца. Приликом смрти Сунце се појављује као последња светлост. У сватовским песмама девојка у недрима доноси сунце у кућу; она доноси берићет, рађање и, самим тим, продужење лозе. Ауторка у овоме добро примећује имитативну магију јер женска недра јесу асоцијација на мајку, на храну. У народним загонеткама Сунце се пореди са воском и маслом, а Месец са брашном, хлебом или погачом. У благословима ова небеска тела представљена су као „највише категорије“ (87), а тамо где га нема, бајањима се тера зла сила. Ауторка указује на људска обележја ових небеских тела и њихових анимистичких, митолошких, хришћанских, аграрних и других значења, чиме скреће пажњу на архаичност колективне свести српског народа на Косову и Метохији.

Наредни одељак (*Симболи*) почиње разматрањем митолошке песме о космичкој свадби (*Женидба сјајнога мјесеца*), преко које се посматра симбиоза старе и нове религије. Поредиће варијанту песме *Вила зида град* из збирке Вука Караџића с песмама са истим мотивом забележеним на Косову и Метохији, ауторка нуди могуће решење енигме ове песме. Заправо, Вукова варијанта садржи архаични, митолошки слој, док песме с Косова и Метохије имају дуалистички карактер, на шта указује стих: „На сред града бела црква“, или: „Саздаде се бела црква“. На овај начин, ауторка указује на могуће праћење генезе „једне умотворине, од њеног најдревнијег облика до најмлађе форме“ (96). Од хришћанских симбола, В. Питулић издваја присуство стајаћег броја три (Свето Тројство), присуство светитеља, сакралних места (Света Гора и Света Софија), симбола у евхаристији (вино, пшеница и хлеб). Управо тим симболима, које је српски народ укодирао у језичку матрицу народних умотворина, Срби су трансформисали своју стару веру примајући хришћанство. У одељку посвећеном семантици биља истиче се његова значајна улога у сва три облика обреда прелаза, али и у аграрном календару овог народа, а потребу за овом темом ауторка проналази у чињеници да је ботаника постала важна тема у кодovima словенске културе. Тако се у овом одељку места нашло за дрвеће (бор и јелу), али и за биљке (љубичицу, невен, јабуку, смиље,

ружу, босиљак и божур), које је имало посебан семантички значај у српској народној традицији. Утврђено је да дрвеће може бити добро и зло, односно срећно и несрећно, а у песмама с Косова и Метохије доминирају златно и окићено дрво, чија је улога призивање берићета. Дрво је и оса света, насупрот којем стоји зимзелено сеновито дрво, а оно је у функцији медијатора између света живих и света мртвих. На семантички значај биљака ауторка указује констатацијом Веселина Чајкановића да се претхришћански народ причешћивао управо биљкама; на Косову и Метохији ту улогу имао је дрен, а забележено је да се у те сврхе користио и шипак. У народној традицији љубичица је први знак љубави, док се невен користио за љубавну магију. Ауторка се у овом поглављу задржава на симболичком значењу јабуке и њеним функцијама у сватовској иницијацији (њој се овде придружује и смиље), у изражавању љубави, у даривању. Велики простор у овој књизи дат је и ружи и босиљку. Истакнута је, поред осталог, и веома важна функција руже у погребној иницијацији, те њена симболика границе између овог и оног света. Од апотропајонског биља, ауторка је издвојила босиљак и здравац. Босиљак иначе заузима важно место у љубавном врачању, али га проналазимо и у посленичким песмама као цвет љубави, а здравац има велику улогу у имитативној магији. На посебан начин истакнуто је архаично значење божура, по којем је територија Косова и Метохије позната. Озбиљном анализом народних умотворина Косоваца уочена је изузетно широка семантика флоре те је показано њено исцелитељско, митолошко, магијско, обредно и друга значења. У усменом наслеђу Срба пева се и о градовима, а ауторки се учинило занимљивим да прати само оне градове који су просторно смештени источно од Призрена. Уочено је да се појављују и у „женским“ и у „јуначким“ песмама. У њима је град представљен као место поласка односно доласка, без описа самога града (што је заједничко приказивању градова у свим жанровима), мада се као фреквентна појава истиче и поређење лепоте девојке с неким градом. Тако се девојка пореди са Солуном у једној велигданској песми која прелази најпре у љубавну, а потом и у сватовску песму. Овај град носи и обележје хтонског, будући да се у њему налази и Арапин против ког се бори Болани Дојчин. Ауторка истиче занимљивост да овај град указује на „мушки принцип“ (122) – у њему су младићи за којима девојке тугују. На значења Солуна надовезују се и функције Софије, која се нарочито помиње у лирици. Овај град приказан је и као град занатлија/мајстора. Вредно је запажање ауторке о реткој појави да је у једној митолошкој песми, коју је записао Дена Дебељковић, садржана историјска категорија (у граду Софији догађа се космичка свадба). О Цариграду В. Питулић пише као о граду који је у традицији Срба

вреднован највише од свих градова. Он је центар битних догађаја у којима учествују Срби. У народној епици Цариград се назива Стамболом и симболички предсказује српску царску пропаст. Он је и место насилног турчења и погубљења, због чега му се придаје и значење хтонског места, али је такође и место у којем има и хришћанског (то је показано анализом песме са мотивом делије девојке која се управо у Стамболу преоблаци у *руо калуђерско* и спасава господара). У лирици, Стамбол је узрок растанка двоје заљубљених, то је неки далеки град у којем се дешавају свакакве невоље. О Јерусалиму нема много стихова у песмама с овог подручја. Ауторка је издвојила оне који певају о њему као о месту упокојења патријарха Саве Јерусалимског, као и о томе како Богородица шета с малим Исусом. Такође је констатовано да се о Багдаду пева углавном у епским песмама, при чему се издваја његова атрибуција (камени и бели град). Мало је стихова у којима се помиње и Измир, односно Смирна, како се називао приликом оснивања у 11. веку. О Једрену народни певач пева као о седишту јаничара, а о Дамаску нам оставља сиромашне податке преко *сабље димискије* и епског јунака који у тај град одлази ради служења цару. Изостанак детаљнијих описа издвојених градова ауторка објашњава претпоставком да је народна песма била обележје сеоске средине, те да јој је градска култура била далеко од могућности и виђења и непосредног упознавања.

О епском певању на Косову и Метохији (*Епско певање*), као о „генетском коду“ (137) писано је у одељку „Откуд ли си, незнана делија“. У уводу одељка пружени су подаци о првим записивачима песама с Косова и Метохије, уз констатацију да је почетком 19. века на овом подручју народна епика била веома жива. Нарочито детаљно приказан је непроцењив рад Ивана Степановича Јастребова, Дене Дебелковића и Матије Мурка. Истакнуте су околности неспоразума кад је Матија Мурко замолио Петра Костића да му доведе гусларе. Разлог је очигледан: страх од Турака, страх од оних који ће их проказати Турцима. Током теренског рада, Матија Мурко проналази/сусреће људе који знају да певају и сазнаје да се највише певало на свадбама и славама, али и зими, када су седељке биле једина забава ових људи. Интересантан је и његов податак да на целој овој територији није пронашао певача слепца, али и податак који сведочи о аутентичности ових песама. Забележено је, још тада, да су епске песме нестајале јер „није било четничког живота“, није било догађаја који су, у ствари, главни услов рађања једне епске народне творевине. На основу тога, ауторка закључује да епска песма, због својих законитости, није могла да преживи промене које, само по себи, дарује време. Преживеле примере записао је Владимир Бован и објавио их у едицији „Народна књижевност Срба на Косо-

ву“, а оне су показатељ да је епска песма бележила и чувала „догађаје и јунаке важне за опстанак колектива“ (149).

Предмет интересовања Валентине Питулић била је и приповедна проза Срба са Косова и Метохије, посебно легенда као жанр који чува сећања на историјске догађаје и личности, те њена два значења: архаично и хришћанско. Потребу за бављењем овим питањем ауторка види у недовољној истражености овог жанра. У *легендама о светитељима* и *легендама о личностима* ауторка проналази два архетипа: архетип светитеља и архетип јунака. Износи се запажање да се и у овом жанру догађала непотпуна християнизација (светитељи имају хришћанска имена, али често и особине претхришћанских/паганских божанстава). У колективној свести српског народа укоренено је и присуство византијских и општехришћанских светитеља (Јован Златоусти, Свети Лука, Свети Илија), којима је чињење чуда заједничка особина, а њихов живот приближен је реалном животу. Предања у којима се говори о домаћим светитељима углавном се везују за Светог Саву и Јоаникија Девичког. Закључак је да се предања са овог подручја о Светом Сави „слажу“ са предањима о овом свецу из других средина, али је веома значајно ауторкино запажање у вези с предањем о Јоаникију Девичком. Једино у предањима са Косова и Метохије народни приповедач је изједначио јуначку и светитељску иницијацију. Учествовањем у Косовском боју, јунак/светитељ постају део колектива који се бори за опстанак. Та јуначка иницијација у којој је светитељ ратник, у овом случају, морала је да се деси као услов за добијање светитељског ореола. Тиме се, како се истиче, показује утицај средине на коначно обликовање жанра. И у предању о краљу Милутину народни стваралац спаја два култа (јунак и светитељ). У легендама о личностима, које су иначе бројније од легенди о светитељима, народни стваралац је истицао поштовање моралних норми и давао своје виђење историјских догађаја. Ту су место нашли јунаци попут Марка Краљевића, Милоша Обилића, цара Уроша, краља Милутина и других који су живели на овој територији.

Посебно значајан одељак у овом поглављу посвећен је градитељима и светитељима („Светитељи и неимари“), при чему се о градитељству говори као о начину „одржања светости живота“ (167). У градитељству, односно народним умотворинама у којима градитељство фигурира, ауторка уочава старији и новији слој, што доказује детаљном анализом примера народног стваралаштва. Компарацијом песме с мотивом изградње града на облаку из Вукове збирке *Српских народних пјесама* и њених варијаната у записима Дене Дебелковића и из *Цариградског гласника*, показује се процес християнизације. У једној варијанти град се замењује црквом, у

другој је изостао тзв. нејасан простор („ни на небу ни на земљи“), у трећој, пак, изостаје вила и црква се гради „сама од себе“. Управо је то главна дистинкција између песама с овим мотивом (на подручју Косова и Метохије) и песама из осталих српских крајева. Новији слој присутан је и у лирским песмама у којима се пева о Грачаници (јела је замењена црквом Грачаницом, лишће – црквеним књигама, а цвеће – светим причешћем). Идеју градитељства проналазимо и у кругу песама о зидању манастира. Тако, Стефан Дечански има улогу градитеља и ореол светитеља, а краљ Милутин, борећи се против Латина и Арапа, пролази јуначку иницијацију и „преузима функцију древног божанства које је стварало свет“ (172). Мотив о подизању манастира Бањска није уврштен међу многобројне мотиве о задужбинарству, а ауторка констатује и једну необичност – мали број песама о ктиторству краља Милутина, будући да је он највећи задужбинар. Ипак, ауторка се задржава на легенди о зидању Грачанице у којој је приметна конкретна историјска чињеница (Краљ Милутин као историјска личност и стварни ктитор тог манастира), и закључује да су владар, јунак и светитељ „свети градитељи“ на којима се заснива идеја градитељства присутна у српском усменом наслеђу Косова и Метохије.

У шестом одељку књиге (*Последњи записи*), у делу о преживелим облицима предања и њиховој функцији у новонасталој животној стварности, указује се на важност народне традиције и њене улоге у очувању самог живота. Незаобилазно је предање о божуру, у вези с чим је аутор са читаоцима поделио сазнање с терена о постојању две врсте божура: српског и турског. У овом одељку уочавају се и разлике међу предањима условљене етнопсихологијом заједнице у којој су она стварана (у предању о крађи Сунца, на пример, арханђел Михајло замењен је Козмом и Дамњаном). У предањима о светитељима управо они учествују у важним историјским догађајима, што аутор истиче као специфичност условљену средином/подручјем. Издвајају се предања о посвећењу Светог Илије, о зидању Новог Брда, о виноградама цара Душана (изузетно живо предање), о Југ Богдану и његовим синовима (сачувано до данас), о погибији Милоша Обилића (јунак жртва). Њиховом детаљном анализом ауторка закључује да је народ на Косову и Метохији сачувао усмено наслеђе као стуб који му је био ослонац у тешким ропским временима. На крају одељка дати су транскрипти разговора с мештанима северног дела Косова и Метохије о нечастивом и чуми, уз ауторкино објашњење да су се поједина предања конзервисала, а поједина (разумљиво) с временом трансформисала.

У проучавањима говорних народних творевина са Косова и Метохије, ауторка примећује њихову значајну функцију у очувању идентитета косовско-метохијског српског народа. Оне пружају широ-

ка сазнања о животу и схватањима српске заједнице у време робовања под Турцима. Из питалица упознајемо карактер Срба; брзалицама успостављамо језичку игру, значајну за очување менталног здравља (увек су у служби смеха), али и за правилан изговор појединих гласова; здравицама се, између осталог, указује на сакралност дома; дати су и примери благослова, заклетви и клетви. Ауторка наводи и велики број записаних басми и задржава се на њиховој семантици, уочивши процес њихове лагане християнизације (у басми против урока, на пример), а један део посвећен је језичкој организацији текста у овом жанру. Ауторка указује на могућност отварања питања „утицаја народних умотворина на очување колективног бића угроженог српског народа“ (206).

Посебно и, истакли бисмо, веома значајно поглавље у овој књизи односи се на рад руског конзула Ивана Степановича Јастребова (*Јастребов*), чија је улога у сакупљању народног блага у Старој Србији, али и проучавању историје Српске цркве, немерљива. Читалац се у овом одељку упознаје с Јастребовљевим значајним записима сватовских обичаја и песама, објављеним у делу *Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ* (С.-Петербург, 1886). Њихов значај је, како Валентина Питулић сматра, у томе што су записиване „у најпотпунијем облику“ (214) и што нема записа који им претходе. Ауторка у анализи указује на индоевропско порекло песама, с обзиром на то да садрже велики број интернационалних мотива. Она прати сегменте сватовског обреда (*Сватовство, Свадба, Првиче*), указујући на то да је сам Јастребов велику пажњу поклањао опису девојака пре свадбе. Јастребов се чудило ондашњим обичајима да девојке и младићи не учествују у одабиру свог супружника. У *Сватовству* ауторка добро примећује устаљене радње: ангажовање мисиције тј. наводације, проводације, стројника, мали и велики белег, размену дарова, присуство кума и (посебно) свештеника, у чему се, такође, огледа християнизација древног обичаја. У склопу обичаја прстеновања, ауторка примећује одступање: свештеник пита девојку да ли жели да се уда за човека ког су јој родитељи одредили, што одскаче од обичајног правила да се девојка уопште и не пита о својој удаји, будући да о томе брину родитељи и ближа родбина. Као могући разлог томе наводи се утицај који је црква имала на становнике, посебно у градској средини, где је Јастребов бележио песме.

Драгоцени редови књиге посвећени су обичају даривања и табуима везаним за прелазни период од веридбе до свадбе. У појединим песмама ауторка примећује архаични мотив: девојку која бежи од момка најпре зауставља купина, а потом је девојка куне. На основу анализе предсвадебних радњи, ауторка истиче богатство овог обреда прелаза, како у песмама које су се певале, тако и у обичајима. Сама свадба

и недеља пре свадбе заузимају важно место у Јастребовљевим записима. Подела послова, односно улога и задужења на свадби, значајна је „да би невесту неометано довели у дом младића“ (226). Међу свадбеним обичајима примећује се да се куму указује велико поштовање, а позивање на свадбу описано је као свечани чин. Понашање невесте Јастребов је детаљно забележио, наводећи да је девојка још од најранијих дана учена пожељном понашању. У Јастребовљевим записима сватовских песама приметан је и мотив делије девојке (доминација женског начела), као и дијалог девојке и мајке (девојка се на тај начин полако усмерава према младожењи). Учесници обреда и њихова улога у изазивању берићета посебно су приказани. Приметно је богатство обичаја, посебно оних везаних за невесту и свођење младенаца, што је веома битан део иницијације. Ауторка се задржава на детаљу када младенци једно другом свлаче одећу (чему прва приступа девојка), а табу ћутања невесте је у функцији „светости спајања младенаца“ (236). На подручју Косова и Метохије познато је да се сватовски обичаји не завршавају свођењем младенаца. Велику улогу у тој иницијацији имају и послесвадбени дани и две радње у њима: једна се односи на улогу момковице, а друга на улогу девера који шиша невести косу. Након свега тога одлази се у првиче, када невеста први пут дочекује своје родитеље и ближе рођаке.

У веродостојност Јастребовљевих записа не треба сумњати, а и сам Јастребов нагласио да је песме записивао у њиховом аутентичном облику. Међу тим записима има песама у којима Валентина Питулић примећује хришћанске симболе који доминирају у лирским песмама, а њихов значај види у могућности компаративног проучавања. Коментаришући Јастребовљев опис славских обичаја, ауторка примећује да су стари симболи замењени новим што је, поред осталог, показатељ христијанизације. Стихови забележених песама откривају колико је „заправо дом био црква у малом“ (241), а утицај цркве приметан је и у томе што се на слави изговарао богослужбени текст. Као значајну обичајну радњу приликом прославе крсног имена ауторка наводи подизање здравице, што је древни облик изражавања лепих жеља онеме коме се наздравља. Као типична црта песама са Косова и Метохије издваја се доминантност хришћанских симбола у односу на песме из других крајева. Бадње вече и Божић, Васкрс (Велигдан), песме које се певају за време Великог поста посебно су погодне за сагледавање процеса христијанизације. У тим записима уочава се дубока укорененост хришћанства у колективној свести Срба.

На крају овог одељка, компаративно се сагледавају одабрани записи Вука Караџића и Ивана Јастребова. На основу детаљног сагледавања њиховог етнографског рада, Валентина Питулић примећује обичаје

које су обојица затекли приликом теренског истраживања, али истиче и да су се поједини обичаји дуже задржали на Косову и Метохији. Упоредивањем записа о слави, ауторка говори о драгоценом податку који оставља Јастребов, а то је да славу, због њене дубоке укоренености у свести Косоваца нису могле да искорене ни грчке владике. Етнопсихолошку разлику између људи са Косова и Метохије и Срба динарског варијетета најбоље показује запис једне молитве (у Јастребовом запису помињу се светитељи, у Вуковом – чланови породице), на основу којег се види да је славски обичај на овом подручју остао у сфери сакралности. Битна је и ауторкина констатација да су и Вук и Јастребов описали обичаје везане за коледа, Божић, Богојављење и додоле, уз допуну да је Јастребовљев опис коледа подробнији. На крају, указује се на велики значај рада и Вука Караџића и Ивана Јастребова јер се пажљивијим увидом у грађу коју су нам они оставили открива етнопсихолошки профил српског живља.

Последње странице књиге посвећене су најновијим записима. Они сведоче да је део становништва, који је успео да се одупре протеривању са огњишта, успео је и да сачува колективно наслеђе својих предака. То је, како ауторка сматра, нада у опстанак српског живља на Косову и Метохији. Издвојени су записи о обичајима везаним за Бадњи дан, Марковдан, Беле покладе, Велигдан, Ђурђевдан.

Континуирано радећи на проучавању усменог наслеђа на Косову и Метохији, Валентина Питулић својом књигом *Саздаде се бела црква* даје један другачији поглед на специфичну етнопсихолошку заједницу Косова и Метохије, истовремено указујући на архаичност једне културе и на прожимање старијег и новијег слоја у готово свим жанровима народних умотворина. Чувајући обредно-обичајну праксу, народне песме и веровања, Срби са Косова и Метохије чувају свој идентитет. Отуд књига Валентине Питулић представља значајан допринос проучавању усменог наслеђа Срба са Косова и Метохије.

МА Марија Миљковић

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
с привременим седиштем у Косовској Митровици
Е-пошта: miljkovicmarija@ymail.com

Примљено: 12. 5. 2020.
Прихваћено: 1. 6. 2020.